TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA KOMPTENSIYAVIY YONDASHUV TAMOILLARI

T.Sh.Muhammadiyev

Alfraganus university O‘zbek tili va adabiyoti

2-bosqich magistranti ilmiy rahbar Sharqshunoslik

universiteti f.f.d. professor Sh.R.Usmonova

e-mail: tulaganmuhammadiyev282@.com

Tel: +998994833403

Annotasiya. Ushbu maqolada ta’lim samaradorligini oshrishda sifat nazoratini tashkil etish va bunda o‘qutuvchining asosiy vazifasi nimalardan iboratligi, shuningdek ta’lim sifati va uni belgilovchi omillar hamda uni amalga oshrishda o‘qituvchi pedagoglarning asosiy vazifalari haqidagi fikrlar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Xalq ta’limi tizimi Ta’lim infratuzilmasi O‘quvchilar o‘zlashtirishi PISA reytingi 2030 yil strategiyasi Uzluksiz ta’lim Ta’lim sifati Ta’lim samaradorligi Ta’lim mazmuni Innovatsion texnologiyalar

Xalq ta’limi tizimini rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqladi. Ta’lim infratuzilmasini yaxshilash va kengaytirish hamda o‘qitish metodikalarini takomillashtirishdan tashqari, konsepsiyada o‘quvchilar o‘zlashtirishini baholashning xalqaro tadqiqoti – PISA reytingiga ko‘ra O‘zbekiston 2030 yilga qadar jahonning 30 ta etakchi mamlakatlari qatoriga kirishi maqsad qilib qo‘yilgan. Pedagogik va psixologik adabiyotlarda o‘qituvchining kasb faoliyati strukturasi uning kasbiy sifatlari yoki kasb qobiliyatlari deb ham sanaladi. Bu struktura asosida o‘qituvchining yuzlab kasb sifatlari va fazilatlari aniqlangan. Jumladan, 200 ga yaqin ijobiy sifatlar, ya’ni qobiliyatlar va 60 dan ortiq salbiy kasb sifatlari o‘rganilgan. Tarbiyachilik qobiliyati tarbiyachilik - bu yuksak darajadagi san’at bo‘lib, shaxsni ijtimoiy hayot talablariga javob bera olish qobiliyatini bildiradi. Tarbiyachilik qobiliyati shaxsni tarbiyalashga emas, o‘z-o‘zini tarbiyalay olishga yo‘naltira bilishda qaror topadi. Bugungi tarbiyaning maqsadi ham aynan mustaqil fikrlay oladigan va o‘zini-o‘zi tarbiyalash qobiliyatiga ega bo‘lgan shaxslarni shakllantirishga qaratilgan. Tashkilotchipik qobiliyati – ta’lim-tarbiya ishini samarali yo‘lga qo‘yishda o‘qituvchining tashkilotchilik qobiliyati alohida ahamiyatga ega bo‘ladi. Bunda sinf yoki guruh jamoasini uyushtira olish, har bir o‘quvchi bilan individual shug‘ullanish uchun ularni yosh, jins hamda yakka tartibdagi xususiyatlarini bilish, o‘quvchitalabalarni hohish istaklari, muammolarini eshitish va ularning echimini topishda ko‘maklashish, qo‘shimcha darslar, to‘garaklar, tarbiyaviy darslar o‘tkazishga oid tegishli shart-sharoitlar

yaratish kabi ishlar kiradi. Kommunikativ qobiliyat – “O‘qituvchi-o‘quvchi”, ota-onalar, jamoatchilik, mahalla va boshqa tashkilotlar bilan to‘g‘ri munosabat hamda kasbiy-madaniy aloqalar o‘rnatishga qaratilgan. Pertseptiv qobiliyat – o‘quvchi va talabaning qalbiga yo‘l topa olish, o‘z navbatida uni qalban his etib, o‘zining o‘rniga qo‘yib ko‘ra bilish, yoshlarni ruhiyma’naviy olamini o‘rganish, unga ob’ektiv baho berish, bolani psixologik xususiyatini bilgan holda uning kayfiyati, hissiyoti, diqqati va boshqa psixik jarayonlarini o‘rganib borish o‘qituvchining pertseptiv qobiliyatini tashkil etadi. Informatsion qobiliyat – o‘quv-tarbiya jarayonining boshi, ya’ni boshlanishi hisoblanib, o‘qituvchining qanchalik axborot ola bilish qobiliyati, uni atroflicha o‘rganib, tahlil etib, o‘quvchi va talabaning yoshi, ongi, dunyoqarashiga mos ravishda etkazib bera olishida o‘z ifodasini topadi. Bunda qaytar aloqa va uning samaradorligi o‘qituvchining informatsion qobiliyati darajasini belgilaydi. Didaktiv qobiliyat – o‘quvchi va talabani bilim olishga bo‘lgan qiziqishlarini aniklash, mustaqil fikri, mantiqiy va analitik tafakkuri asosida egallayotgan bilim, ko‘nikma va malakalarini o‘rganib borishi, bu jarayonda egallayotgan bilimlar qay darajada ko‘nikma va malakalarga aylanayotganligi muhimdir. O‘qituvchnning yana bir didaktiv qobiliyatiga uning dars jarayonini kuzata bilish va tahlil qila olishi kiradi. Didaktiv qobiliyatning yana bir o‘ziga xos xususiyati o‘qituvchining bilimdonligi, zehnining o‘tkirligi, ijodkorlngida ko‘rinadi. Didaktiv qobiliyat o‘qituvchining informatsion qobiliyati asosida rivojlanib boradi. Yo‘naltiruvchi qobiliyat - motivlar va motivatsiya bilan bog‘liq bo‘lib, erkin fikr, qiziqish, havas, intilish va orzu bilan uyg‘un holda bo‘ladi. Rivojlantiruvchi qobiliyat – ta‘lim-tarbiya rivojining uygunligida amalga oshib, bunda o‘qituvchi o‘quvchini hissiy-irodaviy, didaktiv yo‘naltiruvchi, safarbar etuvchi, yangilikka intiluvchanlik va ilmiy-ijodkorlik qobiliyatlarini aniq sistemada maqsadli ravishda rivojlantira olish qobiliyati bilan ifodalanadi. Kreativ qobiliyat - bu o‘qituvchining alohida o‘ziga xos qobiliyati bo‘lib, o‘z ongida yangi tushunchalarni o‘rganish, uni tahlil etishdan boshlanib, yangilikkaintilish, o‘z sohasi bo‘yicha axborotlarni to‘plash, uni alohida dastur holiga keltirib, ta‘lim va tarbiya jarayoniga tatbiq eta olish bilan belgilanadi. Gnostik (tadqiqotchilik) qobiliyat – o‘qituvchining izlanishga, ijodiy mehnatga, ilm-fanga qiziqishga, muammolar echimida maqsad va vazifalar qo‘ya bilishga, ahamiyatiga qarab ilmiy-amaliy faktlarni muayyan ilmiy faraz echimini topishga, ilmiy tadqiqotchilik ishi bilan shug‘ullanishga, ilm asosida bilim berish printsipi asosida faoliyat yuritishga undaydi. Uzluksiz ta’lim tizimida fanlarni o‘qitishda ta‘lim sifati va samaradorligini oshirishda ta’lim mazmuni va sifati nazoratini olib borish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Bunda ta’lim muassasasi rahbariyati va pedagoglari quyidagilarni bilishi zarur: boshqaruv mexanizmini ilmiy asosda to‘g‘ri tashkil etish, ta’limda sifat tushunchasi, ta’limda sifat nazoratini tashkil etish, ta’lim

sifatini belgilovchi omillar, sifatni baholash mezonlari, sifat nazoratini olib boruvchilar (sifat komissiyasi), nazorat monitoningi va uning yuritilishi, yakuniy natijalarni baholash va qo‘shimcha tadbirlar belgilash.

Ta’limda sifati qo‘yilgan maqsadlarga erishish uchun amalga oshirilayotgan ishlarning nazorati va baholash bo‘yicha olingan natijalarning monitoringi. Qaysi ta’lim muassasisida boshqaruv mexanizmi ilmiy asosda to‘g‘ri tashkil etilgan bo‘lsa, ta‘lim muassasasi rahbariyatining bosh vazifalaridan biri bo‘lgan ta’lim mazmuni va sifat ko‘rsatgichlarini oshirishga qaratilgan rejalari aniq maqsadlarga yo‘naltirilgan bo‘lsa, shu ta’lim muassasasida ta’limning sifat nazoratini tashkil etish va uning monitoringini olib borish mexanizmlari ham ishlab chiqilishi lozim. Buning uchun ta’lim muassasasi rahbariyati ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan asosiy vazifalarni ishlab chiqish va ushbu vazifalarning bajarilishi monitoringini olib borish uchun sifat komissiyasi tuziladi. Ta’lim sifatini belgilovchi omillardan kelib chiqqan holda ta’lim sifatini baholash mezonlarini ishlab chiqadi va shu mezonlar asosida ta’lim sifati baholanib boriladi, monitorin vaqtida duch kelingan muammolar bo‘yicha qo‘shimcha tadbirlar belgilab olinadi. Ushbu ishlarni amalga oshirish uchun birinchi navbatda ta’lim muassasasi rahbariyati va pedagogik jamoasi tomonidan ta’lim sifatini belgilovchi omillar aniqlab olinadi. Ta’lim muassasasida sifat nazorati tashkiliy tuzilmasi Ta’lim sifatini belgilovchi omillarning asosiylaridan biri o‘qituvchi pedagoglardir. O‘qituvchi-pedagoglarning ta’lim jarayonini sifatli tashkil etishdagi ijodkorligi, izlanuvchanligi, pedagogik mahoratlarini baholab borish va mehnatlariga yarasha moddiy va ma’naviy rag‘batlantirib borish ta’lim mazmuni va sifat ko‘rsatkichlarini oshirishning asosiy elementlaridan biridir. Bugungi davr talabi ta’lim va tarbiyada ilg‘or pedagogik texnologiyalar hamda ilg‘or tajribalarini joriy etish natijasida ta’lim samaradorligini oshirishdan iborat bo‘lib, bunda o‘qituvchi-pedagoglar o‘z bilimlarini doimo oshirib borishlari, innovatsion va interfaol usul hamda pedagogik texnologiya metodlarini puxta o‘zlashtirib olgan holda ulardan o‘z kasbiy faoliyatida samarali foydalanishni taqozo etmoqda. Bu borada o‘qituvchi-pedagoglar oldida quyidagi vazifalar turadi: - ta’lim maqsadini, vazifasini va mazmunini aniqlash, o‘quv materialini ta’lim oluvchining intelektual salohiyatiga, yoshiga moslik darajasini va o‘zlashtirish saviyasini loyihalash, turli xil murakkablik darajadagi nazorat topshiriqlarini ishlab chiqish, ta’lim berish natijasi va uning samaradorligini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish, darsda va darsdan tashqari vaqtlarda beriladigan mustaqil ta’lim uchun mustaqil ish topshiriqlarini rejalashtirish, ularning tizimi va mazmunini ishlab chiqish, o‘rganiladigan fan bo‘yicha ma’lumotlarni modulli bloklarga ajratish, o‘qitishni takomillashtirishga ta’limning interfaol usullarini tanlash, muammoli va axborotli ta’lim

elementlaridan foydalanish va hokazo. Har bir o‘qituvchi-pedagog dars mashg‘ulotlarini olib borishda o‘z faoliyatini tahlil qila olish va shu asosda tegishli xulosa chiqara olishga erishish kerak. Agarda o‘qituvchi o‘z mashg‘ulotlarining samaradorligini baholay olmasa, u holda o‘zi yo‘l qo‘ygan kamchiliklarni sezmaydi va bu faoliyatda ijodiy yondashuv ham bo‘lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullaeva, M. (2021). *Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta’lim sifatini oshirishning nazariy asoslari*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi.
2. Axmedov, B. va boshqalar. (2020). *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Turaev, R. (2019). *Kompetensiyaviy yondashuv: mohiyati va uni ta’lim jarayonida qo‘llash imkoniyatlari*. O‘zbekiston pedagogik jurnali, №4, 25-30-betlar.
4. Soliyev, A., & Qodirova, G. (2022). *Zamonaviy ta’limda kompetensiyaviy yondashuvning roli*. Innovatsion ta’lim texnologiyalari, №1(15), 12–18.
5. Hutmacher, W. (2001). *Key competencies for the 21st century: An overview*. OECD Education Policy Analysis.
6. Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (2003). *Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society*. Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers.
7. UNESCO. (2015). *Rethinking Education: Towards a global common good?* Paris: UNESCO Publishing.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–3775-son qarori, 2018-yil 6-iyul. *Oliy ta’lim tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida*.
9. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni (yangi tahriri), 2020-yil 23-sentabr.
10. European Commission. (2006). *Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning*. Official Journal of the European Union.